

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена питанню формування соціокультурної компетенції (СКК) молодших школярів під час навчання усного англомовного спілкування. У роботі теоретично обґрунтовується сучасна модель комунікативної компетентності та доцільність раннього формування СКК, даються практичні рекомендації щодо розвитку СКК у початковій школі.

Визнання на державному рівні доцільності викладання іноземної мови в початковій школі змушує замислитись над метою і завданням раннього навчання цього предмета та шляхами їх реалізації.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, який в навчальних закладах України впроваджується з 1 вересня 2012 року, метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння уміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях [1]. У цьому документі наголошується на ролі кількох компетенцій, необхідних для формування іншомовної комунікативної компетенції, а саме: мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної. Пропонуємо детальніше розглянути структуру комунікативної компетенції учнів та визначити місце її соціокультурного складника.

Хронологія еволюції сучасної моделі комунікативної компетенції запропонована Маріанною Селсе-Мурсія у роботі «Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching». На схемі бачимо, що граматична компетенція еволюціонує в значно ширшу – лінгвістичну (складовими якої є лексична, граматична і фонетична компетенції), а соціолінгвістична компетенція ділиться на соціокультурну та діяльнісну. (рис.1).

У 1995 році М. Селсе-Мурсія, З.Дорней та С.Туррелл пропонують педагогічно вмотивовану модель комунікативної компетенції, складовими якої є лінгвістична, соціокультурна, діяльнісна, дискурсивна та стратегічна компетенції [6] (рис.2).

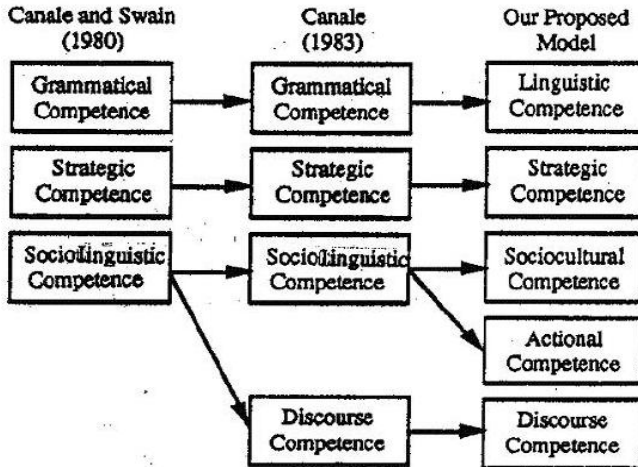
Лінгвістична компетенція передбачає володіння необхідним обсягом мовних знань та здатністю застосовувати мовні засоби у власному мовленні відповідно до фонетичних, лексичних, граматичних, орфографічних норм іноземної мови.

Діяльнісна (інтерактивна) компетенція – це володіння загальнонавчальними вміннями й навичками, як-то: розуміти й виконувати інструкції вчителя, співпрацювати в парі і в групі, самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію, аналізувати, узагальнювати, установлювати та пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, а також уміння використовувати

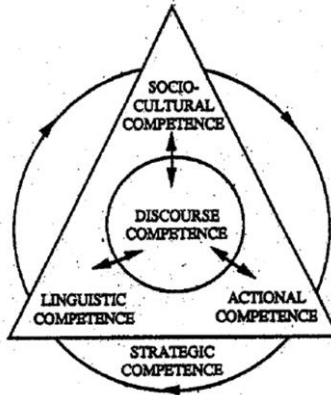
* Долінченко Т. Є.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити й виправляти помилки. оцінювати власні навчальні досягнення.

Рис. 1. Хронологія еволюція моделі комунікативної компетентності

Рис. 2. Модель комунікативної компетентності та її складові (1995)

Соціокультурна компетенція (СКК) – це здатність людини усвідомлювати власну культурну приналежність та її основні складові, а також розпізнавати шляхи і встановлювати способи, якими приналежність до тієї чи іншої культури впливає на поведінку людей.

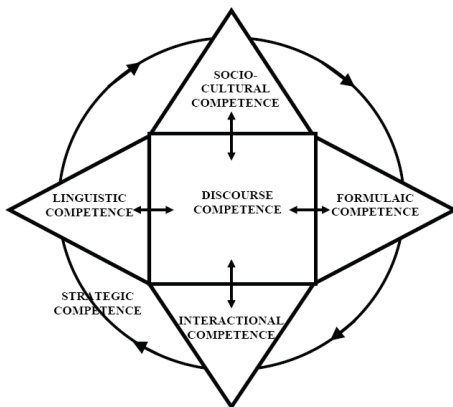
Дискурсивна (мовленнєва) компетенція поєднує в собі здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань та вміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні й письмові зв'язні висловлювання, які

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри, відповідають вимогам жанру та є доречними в конкретних соціальних ситуаціях мовленнєвої взаємодії.

Стратегічна компетенція являє собою здатність людини на основі здобутих знань та вмій адекватно використовувати вербальні й невербальні засоби спілкування задля досягнення поставленої мети.

У подальшому, у роботі «Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching» (2007) М. Селс-Мурсія запропонувала вдосконалену модель комунікативної компетентності, окремо виділяючи так звану *formulaic competence* (уміння застосовувати мовленнєві кліше та штампи) [7] (рис.3).

Рис.3. Сучасна модель комунікативної компетентності (2007)

Таким чином, соціокультурна компетенція є невід'ємною складовою комунікативної компетентності. Тобто, знання історії, географії, економіки, державного устрою, культури та особливостей мовленнєвої і немовленнєвої поведінки носіїв мови поставлені на один щабель із лінгвістичними знаннями та мовленнєвими навичками і вміннями. Набуття СКК передбачає засвоєння необхідного мінімуму соціокультурних знань, а також системи навичок узгоджувати свою поведінку відповідно до цих знань та вмій [4], оскільки доречне використання мови в соціальному контексті потребує від учня не тільки знання «що» сказати, а й уміння «як» і «коли» сказати.

Зазначимо, що формуванню лінгвістичної та мовленнєвої компетенції традиційно приділялася значна увага, проте соціокультурна компетенція стала об'єктом уваги дослідників лише в 90-х роках минулого століття, коли були детально досліджені її складові: країнознавча (Н.Брукс, М.Бірам, Л.П.Голованчук, В.В.Сафонова та ін.), лінгвокраїнознавча (Є.М.Верещакін, В.Г.Костомаров, О.Г.Оберемко, Г.Д.Томахін та ін.) та соціолінгвістична компетенції (М.Адельман, Н.Ф.Бориско, Х.Б.Браун, Н.Б.Ішханян, Д.Левін та ін.).

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Аналіз спеціальної літератури, результати спостережень та анкетування учнів молодшого шкільного віку свідчать про перспективність раннього етапу для формування СКК, що зумовлено низкою факторів:

- у дітей молодшого шкільного віку добре розвинені пам'ять (особливо слухова короткочасна), слухова увага, здатність до імітації, наслідування, мисленнєві й пізнавальні процеси, рефлексія, творча уява;

- дітям цього віку подобається іноземна мова, вони бажають познайомитися з життям країни, мову якої вони вивчають, з її народом та його духовними цінностями;

- емоційний фактор, пов'язаний із застосуванням автентичних матеріалів у вигляді малих форм дитячого іншомовного фольклору: римівок, лічилок, скоромовок, пісеньок тощо. Ці «маленькі шедеври» є важливим компонентом дитячої субкультури країн, мова яких вивчається. Їх виразність і музичність завжди захоплює молодших школярів і викликає в них почуття великої естетичної насолоди, а також почуття співпричетності до іншого народу, яке досягається без особливих зусиль;

- схильність до міжкультурної комунікації та відсутність упереджень, негативних стереотипів щодо інших народів та їх країн. На відміну від дорослих і підлітків, діти внутрішньо схильні до міжкультурної комунікації. Психологічно вони готові виступати посередниками в руйнуванні культурних бар'єрів [2].

За нашими даними, домінуючою ідеєю раннього навчання англійської мови, яка співпадає із завданнями формування СКК молодших школярів, є ідея передусім познайомитись з англійським ровесником, його повсякденним життям, інтересами, іграми, захопленнями, стереотипами поведінки, а через призму сприйняття англійського (американського) ровесника – і з країною, представником якої він є. Тому головним принципом моделювання ситуацій іншомовного спілкування на початковому етапі має бути принцип опори на діалог культур. Його реалізації сприяють такі типи ситуацій спілкування:

- ситуації – діалоги потенційного спілкування дітей з носіями мови;

- ситуації з казковим сюжетом, які моделюють взаємодію улюблених персонажів мультфільмів, кінофільмів дітей України і країн, мова яких вивчається;

- ситуації – уявні подорожі до визначних місць іншомовних країн, наприклад, до Лондона, до Діснейленду тощо;

- ситуації, пов'язані з обговоренням отриманих знань про національні реалії іншої культури, наприклад, про реалії шкільного життя, родинні свята, грошові одиниці, реалії масової культури, довілля тощо.

Сучасні вітчизняні підручники для початкової школи забезпечені мінімумом етичних форм спілкування й набором ситуацій для моделювання взаємодій українських дітей з їх англійськими ровесниками. Але розвивати культуру мовлення учнів досить складно, оскільки ці підручники «німі», тобто не

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

забезпечені автентичним аудитивним матеріалом. Тому в процесі формування соціокультурної компетенції учнів дуже багато залежить від професійно-педагогічних якостей вчителя.

За даними В.Калініна, учителі іноземної мови відчують труднощі в процесі формування соціокультурної компетенції під час:

- розробки соціокультурних завдань;
- вибору ефективного режиму роботи;
- організації індивідуальної роботи, спрямованої на пошук необхідної соціокультурної інформації;
- добору вербального та невербального матеріалу для відповідних соціокультурних ситуацій [3].

Такі труднощі можуть виникати через брак соціокультурних знань самого вчителя, а також через те, що вчителі звикають до традиційних форм і методів роботи, спираються на стереотипні режими організації навчальної діяльності, що призводить до протиріччя з самою природою соціокультурного підходу до оволодіння іноземною мовою, яка передбачає використання проблемних задач, рольових ігор, драматизації, проектування тощо. Перераховані методи формування СКК вимагають не фронтального режиму роботи, а роботи в парах, трійках, командах.

На початковому етапі формування СКК доцільно організувати іншомовне спілкування в знайомих ситуаціях, поступово ускладнюючи їх, навчаючи норм вербальної і невербальної комунікативної поведінки, що дозволить ліквідувати низку труднощів в оволодінні СКК.

Усі вони насамперед залежать від зацікавленості учнів у виконанні соціокультурних завдань, тому, на наш погляд, першим завданням, яке повинен вирішити вчитель, має стати добір цікавих, відповідних віку учнів країнознавчих матеріалів. Обов'язковим компонентом такого матеріалу повинна бути його новизна: саме невідома інформація спонукає до пізнання, викликає бажання прокоментувати її, висловити свою думку. Для того щоб сприймання цього матеріалу було ефективнішим, його подачу слід організувати у вигляді сформульованої проблеми, незакінченого тексту чи тексту з пропущеними місцями з метою його доповнення у вигляді ілюстративної наочності, яка потребує розгорнутого соціокультурного коментаря.

Засвоєнню нової соціокультурної інформації і забезпеченню необхідної якості навичок та вмій, що формуються, сприяють:

- планування уроків як сценаріїв уявних зустрічей учнів з носіями мови, передусім з їхніми англомовними ровесниками;
- умотивоване використання засобів релаксації: аеробіки, пісень, декламації тощо;
- приховані форми контролю;
- використання країнознавчих допоміжних засобів (візуальних, аудитивних, аудіовізуальних), які підсилюють ілюзію залучення до автентичного мовленнєвого середовища і забезпечують потрібну якість мовленнєвих навичок і вмій, що формуються [4].

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

На наш погляд, більше уваги слід приділити вивченню правил мовленнєвого етикету країни, мова якої вивчається. Навчання етикету носіїв виучуваної мови, на що вчителів орієнтує шкільна програма, має для учнів молодшого шкільного віку не тільки пізнавально-комунікативне, але й велике виховне значення: діти вчаться бути ввічливими, чемними, толерантними, стриманими в оцінках. Під час введення лексичних структур вітання, прощання, знайомства важливо навчити учнів також правил мовленнєвого етикету та невербальної поведінки в процесі комунікації, наприклад:

Учитель: Ми з вами їдемо на канікули до Лондона. Підготуємося до зустрічі з англійськими школярами, які, зазвичай, дуже ввічливі.

Запам'ятаємо такі правила поведінки:

– Однолітків, друзів, рідних можна вітати словами: *Hello!*
Hi! Hey!

– Для офіційного вітання обирайте вирази: *Good morning, Good afternoon* або *Good evening*. (Тут важливо дітям пояснити, що *good morning* вживаємо з 6:00 до 12:00, *good afternoon* – з 12:00 до 18:00, *good evening* – з 18:00 до 24:00. Слід зазначити також, що для вітання в денний час не вживається вираз *good day*, а *good night* означає «Надобраніч!»).

– За сучасним етикетом першим вітається молодший зі старшим, учень з учителем, дитина з дорослим.

– На відміну від України, в англомовних країнах прийняті такі звертання до дорослих: *Mister* (до чоловіків), *Missis* (до заміжньої жінки) та *Miss* (до незаміжньої жінки).

– Жест піднятої руки долонею від себе, легка посмішка посилюють слова привітання *Hi* або *Hello*.

– У відповідь ви почуєте: *Hi! How are you?* (Привіт! Як ти поживаєш (як ся маєш)?

– Прийнято відповідати: *Fine, thanks. And you?* або *(I'm) OK, thank you*.

– При знайомстві з однолітками привітно усміхнись, привітайся, назви себе, звідки ти: *I am Bohdan. I am from Ukraine*.

– Дізнавшись, як вас звать, вони обов'язково скажуть: *Nice to meet you*.

– Ви маєте відповісти: *Nice to meet you too*.

Після пояснення пропонуємо учням скласти діалоги відповідно до отриманих ролей (чоловік, жінка, школяр) з опорою на наочність (діти обирають на столі фрази, необхідні для конкретної ситуації).

Для формування СКК учням необхідно володіти фоновими знаннями, які С.Роман розглядає як знання, характерні для жителів конкретної країни і здебільшого невідомі іноземцям, що може ускладнити процес спілкування [6]. Так, кожному британцю відомо, що означає абревіатура *UK* (Сполучене Королівство) або словосполучення *Union Jack* (назва прапора Великої Британії) чи то *Downing Street* (уряд Великобританії). Українським школярам слід обов'язково коментувати і пояснювати подібні лексичні фони. Наприклад: *lunch* – другий

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

сніданок. Українською мовою його називають *ланч* або *ленч*, за часом він відповідає нашому обіду – між 12 і 15 годинами.

Окрему увагу слід приділяти безеквівалентній лексиці, під значенням якої розуміють лексичні одиниці, які неможливо порівняти з будь-яким іншомовним поняттям. Слід пояснити дітям, що такі слова як *double-decker*, *pub*, *City*, *Tower* на іншу мову не перекладаються. Значення таких слів слід розкривати шляхом тлумачення, бажано з використанням наочності або відео.

Дамо приклад лінгвокраїнознавчого коментаря як перехідної ланки від взаємодії в ситуації «*Getting about London*» до психологічної розрядки у формі колективного виконання пісеньки «*Hot cross buns*».

Учитель: Прогулянка Лондоном була цікавою та корисною. Але ми трохи зголодніли. Котра година? 12:00? Це ж час ланчу! Давайте скуштуємо свіжих булочок і послухаємо старовинну англійську пісеньку «*Hot cross buns*» (пропонуємо учням прослухати пісню і переглянути відео для забезпечення розуміння тексту (<http://www.youtube.com/watch?v=30oFM7w7WrU>)).

<i>Hot cross buns,</i>	<i>One a penny,</i>
<i>Hot cross buns,</i>	<i>Two a penny,</i>
<i>One a penny,</i>	<i>Hot cross buns.</i>
<i>Two a penny,</i>	<i>If you have no daughters,</i>
<i>Hot cross buns.</i>	<i>Give them to your sons,</i>
<i>Give them to your daughters,</i>	<i>One a penny,</i>
<i>Give them to your sons,</i>	<i>Two a penny,</i>
	<i>Hot cross buns.</i>

Після першого прослуховування пояснюємо значення слів *hot* (гарячий), *buns* (булочки), *cross* (хрест). Розповідаємо, що в Англії такі булочки споживають напередодні Великодня. За допомогою питань перевіряємо ступінь розуміння тексту, у тому числі і слова *penny*. Для забезпечення цілковитого розуміння пропонуємо інший варіант відео (<http://www.youtube.com/watch?v=Ndd-6WB5vlo>), з якого стає зрозумілим, що *penny* – це британська монета.

Переглядаючи цікаве відео і підспівуючи, діти «занурюються» в ситуацію спілкування і легко запам'ятовують слова пісні, яку потім можна використати на уроках як елемент релаксації.

Моделюючи таку ситуацію спілкування, важливо згадати і українську культуру, навчити учнів розповідати іншомовним ровесникам про звичаї і традиції своєї країни.

Учитель: а що традиційно випікають в Україні на Великдень? Так, правильно, паски (*Paska Bread*).

Богдан: а я вмю розписувати писанки! Мене навчила мама, а маму – бабуся.

Учитель: Так, дійсно, таких писанок, як в Україні, мабуть ніде не знайдете. Тому ця назва на всіх мовах світу звучатиме однаково: *rysanka*. а зараз Богдан проведе для наших друзів майстер-клас з розпису писанок. (На аркушах паперу чорнобілі зображення писанок. Діти повинні розмалювати їх відповідно до інструкцій, які вони сприймають на слух (розвиток навичок аудіювання)).

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Богдан: Colour the big flowers red. Now colour the small flowers blue. Colour the leaves green...

Учитель: Давайте за українською традицією обмінємося нашими писанками і побажаємо один одному щасливого Великодня, так як це роблять в Англії:

*Easter is here,
That's why I'm here,
Greeting you with much cheer:
Have a great Easter!*

Розгляд зазначених вище питань показав, що формування СКК молодших школярів є цілісною методичною системою. Її запровадження в масову шкільну практику потребує розробки інноваційних технологій, форм, методів і режимів роботи. Учителю необхідно не тільки відібрати відповідний соціокультурний матеріал, але й організувати його опрацювання так, щоб сформувати в учнів позитивне ставлення до іншомовної культури, навчити їх бачити спільне й різне у своїй та чужій культурах, сприймати їх як рівноправно існуючі.

На нашу думку, запропоновані форми, методи і режими роботи щодо формування СКК допоможуть учителю перемогти пасивність учнів у соціокультурному спілкуванні, стимулювати їх до пізнання й пошуку нової інформації, сприятимуть попередженню соціокультурних помилок і в кінцевому результаті приведуть до подолання труднощів у формуванні соціокультурної компетенції учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/...standart/derj_standart_
2. Алексич Т.М. Розвиток предметних компетентностей на уроці// Англійська мова в початковій школі. – 2009. – № 6. – С.29–31.
3. Калінін В.О. Формування соціокультурної компетенції учнів загальноосвітніх навчальних закладів: шляхи розв'язання проблем учителем // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – №1. – С.130–135.
4. Коломінова О.О. Зміст соціокультурного аспекту навчання англійської мови у початковій школі / О.О. Коломінова // Іноземні мови. – 2004. – С. 50–53.
5. Роман С.В. Методика навчання англійської мови в початковій школі. – К.: Ленвіт, 2005.- 208 с.
6. Communicative competence: A pedagogically motivated model with content specification. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://jumarohisnanto.wordpress.com/2012/04/14/communicative-competence-a-pedagogically-motivated-model-with-content-specifications-assignment-3-3/>
7. Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://link.springer.com/chapter/10.1007>